

УДК 37.015.3 (075)

О.Г. Романовський

ПЕДАГОГІКА УСПІХУ: ЇЇ СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИВЧЕННЯ

Удосконалення підготовки спеціалістів і підвищення їхньої кваліфікації пов'язано з усвідомленим розвитком особистості, її компетентності та майстерності. Для цього необхідні знання про “механізм успішності” і створення педагогічних умов для формування спрямованості особистості на успіх. Саме ці завдання постають у межах перспективної науки – педагогіки успіху – як інтегрального особистісно орієнтованого підходу, що намагається дати відповіді на питання, пов'язані з пошуками оптимальних виховних систем, підвалиною чого є принцип досягнення людиною успіху. Це наука про способи активізації внутрішнього світу людини, який характеризується необмеженими психічними можливостями, що використовує людина протягом усього свого життя.

Основи вітчизняної педагогіки успіху закладені К. Д. Ушинським, який писав, що розумова праця учня, успіхи й невдачі в навчанні – це його духовне життя, внутрішній світ, ігнорування якого може призвести до сумних результатів. Дитина не тільки дізнається про щось, засвоює матеріал, але і переживає за свою працю, виражає особисте ставлення до того, що їй вдається і не вдається. К.Д. Ушинський дійшов висновку, що тільки успіх підтримує інтерес учня до навчання. Проте інтерес виявляється лише тоді, коли є натхнення, що з'являється від успіху в процесі оволодіння знаннями. Дитина, яка ніколи не пізнала радості праці в навчанні, не відчула гордості від того, що труднощі подолані, втрачає бажання й інтерес навчатись [10, с.150]. Тому першим правилом виховання К.Д. Ушинський вважав необхідність дати дітям можливість відчувати радість від своєї праці, досягти успіху у навчанні, пробудити в їх серцях почуття гордості за свої досягнення.

Як стверджує В.О. Сухомлинський, методи, що використовуються в навчальній діяльності, повинні викликати інтерес до пізнання оточуючого світу, а навчальний заклад має стати школою радості – радості пізнання, радості творчості, радості спілкування [8, с.23]. В. О. Сухомлинський зауважив, що моральні сили для подолання своїх слабких сторін (у тому числі й неуспішності з того чи іншого предмета) дитина дістає у своїх успіхах. Тому головний сенс діяльності вчителя – створити для кожного учня ситуацію успіху.

А. С. Макаренко свого часу висунув ідею “завтрашньої радості”, в якій втілювались перспективи розвитку колективу й особистості. Великий інтерес має виховна система “Школа життя”, створена Ш. А. Амонашвілі. Її автор розробив і втілював у експериментальній школі гуманно-особистісну технологію, одним з елементів якої було створення ситуацій успіху.

Відомий вітчизняний педагог і психолог П. П. Блонський вбачав завдання вчителя в тому, щоб не стільки освічувати та виховувати, скільки розвивати здатності до самоосвіти і самовиховання. “Ми повинні..., – писав він, – виховувати людину, здатну створювати власне життя, здатну до самовизначення. Виховуватися – означає самовизначатися, і виховання майбутнього творця нового людського життя є лише раціональною організацією його самовиховання”. Отже, правильне виховання є не чим іншим, як умілим внутрішнім стимулюванням активності особистості, що зростає, у процесі роботи над собою, є спонукуванням її до власного розвитку і вдосконалення [20].

У нових історичних умовах виникає необхідність у наукових пошуках, спрямованих на формування особистості, що усвідомлює свої можливості, прагне до самоосвіти, самовдосконалення, максимальної самореалізації, до досягнення щастя й успіху в житті. Багато сучасних вчених висловлюють думку про те, що учень тоді тягнеться до знань і відчуває потребу в навчанні, коли його спонукають мотиви й інтерес, підкріплені успіхом. Головною

метою педагогічного процесу є створення умов для розвитку внутрішнього світу учня і формування його впевненості у своїх силах. Учитель має створити джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для подолання труднощів, бажання вчитися і досягти успіху в житті.

Основними категоріями педагогіки успіху є поняття “успіх”, “життєва успішність”, “ситуація успіху”, “досягнення успіху”. Проте поняття успіху є вельми неоднозначним. С.І. Ожегов тлумачить *успіх* як досягнення будь-чого, суспільне визнання, високі результати в роботі, навчанні. У “Короткому тлумачному словнику української мови” *успіх* розглядається як позитивний результат будь-якої справи, досягнення у будь-чому, а успішний – такий, який дає позитивні результати, закінчується успіхом. Узагальнюючи огляд літератури з цієї проблеми, можна дати таке визначення цьому поняттю “Успіх – це постійне здійснення тих цілей, які людина ставить перед собою і які важливі для неї. Успіх – це не тільки результат, але і процес руху на шляху його досягнення. Це розвиток можливостей людини, розкриття його потенціалу [5, с.8–9]. Успіх – багатовимірне поняття, і механізм його досягнення містить низку чинників.

З психологічної точки зору, успіх, як вважає О.С. Белкін, – це відчуття стану радості, задоволення від того, що результат, якого прагнула особистість у своїй діяльності, або співпадає з її очікуваннями, надіями, або перевершує їх. На базі цього стану формуються більш сильні мотиви діяльності, змінюються рівні самооцінки, самоповаги. Коли успіх робиться стійким, постійним, може початись свого роду реакція, що вивільняє широкі, скриті до цього моменту можливості особистості [2, с.28].

З педагогічної точки зору успіх – це досягнення значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому [2, с.30]. У педагогічному значенні успіх може бути результатом продуманої, підготовленої тактики викладача, родини. Очікування успіху полягає у прагненні учня заслужити схвалення, прагнення укріпити своє *Я*, свою позицію, переконання й цінності.

Успіх завжди пов’язаний з діями, він не є самоціллю. Це результат досягнення бажаної мети, прийнятої, визнаної і значущої для індивіда, переживання почуття радості після подолання труднощів. Досягнення передбачає отримання конкретного результату, а визнання може бути суспільним, локальним чи індивідуальним. Успіх сприяє досягненню людиною стану задоволеності життям, яке, у свою чергу, є живлющим середовищем для подальших дій, що сприяють меті самореалізації. Цей стан стимулює зростання, яке не обов’язково має бути пов’язане з традиційною діяльністю, а може стосуватись емоційної, моральної, духовної зрілості людини або розвитку інших сторін його потенціалу, що також є життєвим успіхом.

Основні концептуальні позиції педагогіки успіху пов’язані із гуманістичною педагогікою і психологією, які передбачають використання індивідуального підходу у взаємодії з учнями (О. В. Бондаревська, І.Д. Бех, І.А.Зязюн, Н. А. Бордовська, В.І. Євдокимов, В.В. Луценко, О.М. Пехота, В. В. Серіков, В. О. Сухомлинський, І. С. Якиманська та ін.). Особистісно орієнтоване навчання спрямоване на розвиток і саморозвиток учня, становлення його як особистості з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів і здібностей. Учені стверджують, що освітній процес необхідно будувати так, щоб кожна людина мала змогу реалізувати свій потенціал, який обумовлює перспективу її успішності.

Проблема успішності навчання є однією з центральних проблем у педагогіці шкільної й вищої освіти. У науковій літературі пропонуються різні способи нівелювання впливу негативних чинників на процес навчання. Однак у сучасних підходах, спрямованих на підвищення якості освіти, не знаходять необхідного науково-теоретичного осмислення і практичного розв’язання проблеми внутрішнього світу того, хто навчається, усвідомлення ним образу свого *Я*, який сприяє адекватній самооцінці, саморозвитку і самовдосконаленню особистості, отже, і її успішності.

Саморозвиток особистості націлений на зміну самої людини, в результаті чого змінюється її внутрішній світ. Внутрішній світ – це свідомість і самосвідомість особистості, спрямована на відбиття як об'єктивної реальності, так і одночасно свого місця в ній. Тут інтегруються всі його враження, узагальнюються і систематизуються відчуття, оцінюється поведінка тощо. Б.Г. Ананьєв підкреслював, що внутрішній світ людини постійно працює і ступінь фундаментальності, глибини і напруженості цієї роботи є показником її духовного багатства й індивідуальності. Автор писав, що закони створення і функціонування такого світу необхідно обов'язково досліджувати, оскільки без цього знання не буде повного розуміння виявлення суб'єктивного начала людини при відображенні нею реальності, її ставлення до реальності та поведінки.

Російський фізіолог О. О. Ухтомський висунув і обґрунтував фундаментальний загальнобіологічний принцип доміанти, який є підвалиною спрямованої активності живих систем будь-яких рівнів організації [9]. Застосування цього принципу до психічних процесів пояснює і доводить багато закономірностей формування й розвитку людської особистості. Домінанта – тимчасово пануючий центр збудження в центральній нервовій системі, що додає психічним процесам і поведінці людини певну спрямованість і активність у даній сфері. Домінантний осередок – це функціональне утворення в структурі особистості, що забезпечує стійку спрямованість уваги, виконання цілеспрямованої і системної діяльності, відповідної цьому утворенню.

Домінанта є мотивацією, орієнтацією, установкою, пануючою потребою особистості в реалізації тієї або іншої спрямованості, могутнім активатором діяльності. О. О. Ухтомський стверджує, що доміанта є центром, навколо якого групуються діяльність, поведінка, творчість людини. Вся життєдіяльність людини є сукупністю, ланцюгом доміант, що змінюють одна одну; вони можуть бути більш-менш сильними, усвідомлюваними і неусвідомлюваними, ситуативними і довготривалими. Таким чином, доміанти є одним з найважливіших механізмів самовиховання, наприклад: доміанта вдосконалення, творчості, пошуку істини. О. О. Ухтомський не тільки стверджував можливість і необхідність створення і управління доміантами поведінки і психічного розвитку, але і дав конкретні рекомендації щодо виховання і корекції домінантної поведінки.

На думку Г. К. Селевка, для того щоб процеси самовдосконалення стали доміантними в психічному розвитку, необхідна організація трьох груп умов:

1. Усвідомлення особистістю цілей, завдань і можливостей свого розвитку і саморозвитку.
2. Участь особистості в самостійній і творчій діяльності, тренінг і певний досвід успіху і досягнень.
3. Адекватні стиль і методи зовнішніх дій, умов навчання і виховання та організація життєдіяльності.

Створення у студентів домінантної установки-мотивації на самовиховання, формування культу самовдосконалення допоможе вирішити багато сучасних проблем освіти. Набуваючи у процесі діяльності певного досвіду і якостей, особистість починає на цій базі вільно і самостійно обирати цілі і засоби їх досягнення, управляти своєю діяльністю, одночасно вдосконалюючи і розвиваючи свої здібності, змінюючи і виховуючи себе. Основною умовою формування мети є особистісний сенс тих результатів, до яких прагне людина. Досягнення мети стає сенсом її життя.

При цьому процес саморозвитку, на думку А.А. Бодальова, містить:

- зміни в мотиваційній сфері людини, в якій відбиваються і загальнолюдські цінності;
- розвиток уміння на рівні інтелекту планувати, а потім здійснювати на практиці такі дії, які б відповідали духу названих цінностей; поводити себе відповідно до цих цінностей;
- розвиток здатностей мобілізувати себе на подолання труднощів об'єктивного характеру;

- більш об'єктивне оцінювання своїх сильних і слабких сторін, а також ступеня своєї готовності до здійснення поставлених цілей [4].

За кожною цією зміною, що означає розвиток внутрішнього світу людини, стоять якісні перебудови у психічних процесах та їх взаємозв'язках, поява характеристик, які починають позитивно впливати на процес набуття особистістю нових якостей. Цей процес не проходить в однаковому темпі і з досягненням однаково високих результатів у всіх сферах життєдіяльності людини. Він супроводжується неравномірним розвитком структурних елементів.

Разом з тим розвиток одних з них є умовою зміни для інших, більш високого рівня. Наприклад, стійкий прояв мотивації досягнення робить людину більш наполегливою в її спробах досягти поставленої мети і таким чином створюються сприятливі умови для розвитку її здібностей, які дозволяють досягти успіху. Результати, у свою чергу, надихають людину і спонукають її до розв'язання більш складних завдань. Психологічною основою цього процесу є глибокі зміни у свідомості й самосвідомості людини.

Таким чином, саморозвиток людини виявляється у досягненні нею нових, якісно більш високих рівнів продуктивності як кожного окремого психічного процесу, так і їх взаємодії, результатом чого є успішне вирішення нею все більш складних завдань. Такий саморозвиток завжди містить два взаємопов'язані аспекти: такий, що обернений назовні людини, і такий, що обернений усередину неї. Чітке бачення цілей і шляхів їх досягнення, а також відповідна мотивація людини обов'язково супроводжуються адекватним самоконтролем і саморегуляцією роботи органів чуття, моторики, психічного стану, самосвідомості в цілому.

Проте таке розуміння ролі саморозвитку у становленні особистості зовсім не нівелює ролі навчання й виховання. Людина розвивається не тільки за закладеною в неї природною програмою і під впливом оточення, але і залежно від її досвіду, якостей, здібностей, які формуються у психіці у процесі виховання та навчання.

Тому стає все більш актуальною необхідність у такому гуманістичному вихованні, яке у сенситивні періоди особистісного розвитку активізуватиме механізми самопізнавальної, саморегулюючої і самостворювальної діяльності молоді людини. Це сприяє формуванню її внутрішнього світу, який допомагає сприймати і поступово усвідомлювати відповідний досвід життєдіяльності, а в подальшому – реалізовувати свій потенціал. Саме тому освіта, поновлена за змістом і суттю, може стати "школою саморозвитку" для молодого покоління.

Провідним принципом педагогіки успіху є гуманістична спрямованість навчального процесу. Цей принцип передбачає створення педагогічних умов, спрямованих на розкриття і розвиток здібностей того, хто навчається, його позитивну самореалізацію, а саме:

- формування професійної самосвідомості, що містить самопізнання, самооцінку, самоконтроль, самопрограмування себе на успіх;
- розроблення і широке використання Я-концепції, спрямованої на усвідомлення своїх можливостей, саморозвиток і самовдосконалення;
- визнання авторитету викладача і використання його психологічного і педагогічного досвіду в навчальному процесі;
- взаємне співробітництво педагога і того, хто навчається;
- створення реальних моделей ситуацій успіху, що надає можливості тим, хто навчається, виявити себе, пережити відчуття радості від успіху, повірити у себе, у свої сили;
- використання нових педагогічних технологій і методів, що сприяють загальноособистісному розвитку тих, хто навчається, та їх самовдосконаленню;
- формування у студентів спрямованості на успішну професійну діяльність;
- стимулювання самовиховання й активізація самостійної роботи студентів.

Формування внутрішнього світу студентів має стати одним з головних завдань вищого навчального закладу. Необхідно, щоб студенти усвідомлювали, що цей процес є ва-

жливою умовою зростання їхньої самосвідомості, самопізнання і саморозвитку. Найважливішу роль при цьому відіграє світогляд студентів, формуванню якого приділяється досить велика увага в процесі вивчення курсу філософії. Духовні складники особистості – мораль, етика, культура – також є предметом вивчення в межах таких курсів, як релігієзнавство, етика, культурологія та ін.

У Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут” психологічні та педагогічні аспекти проблеми формування внутрішнього світу людини розглядаються в курсі “Основи психології та педагогіки”, та спецкурсах “Філософія освіти”, “Філософія управління”, “Психологія досягнення успіху”, які читають викладачі кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами, за якими підготовлено і видано підручники і навчальні посібники для студентів [5]. Аспірантами кафедри захищені дисертації, присвячені різним аспектам активізації формування внутрішнього світу студентів у процесі навчання. У 2011 році викладачами кафедри розроблено курс “Педагогіка успіху”, який читають магістрам спеціальності “Педагогіка вищої школи”. За цим курсом також видано підручник [6].

Таким чином, розв’язання проблеми успішності навчання пов’язано з формуванням внутрішнього світу студентів, професійної самосвідомості; самопізнанням; самооцінкою; самоконтролем; самопрограмуванням особистості на успіх; з її саморозвитком і самовдосконаленням, спрямованим на успішну професійну діяльність. Це є провідним складником інноваційного мислення, яке потребує переоцінки всіх компонентів педагогічного процесу. Вирішення проблеми успішності навчання – довготривалий і багатоаспектний процес, який полягає у формуванні самосвідомості особистості в умовах розробленої методології і за допомогою особистісно орієнтованого навчання. Результатом функціонування такої навчально-виховної системи є досягнення студентами успіху і задоволеності, які активізують їх подальший всебічний особистісний розвиток.

Список літератури: 1. *Ананьев Б. Г.* Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с. 2. *Белкин А.С.* Ситуация успеха: книга для учителя / А.С. Белкин. – Екатеринбург: УГЛУ, 1997. – 186 с. 3. *Бодалев А.А.* Вершина в развитии взрослого человека: характеристика и условия достижения / А.А. Бодалев. – М., 1998. – 263 с. 4. *Блонский П.П.* Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. / П.П. Блонский. – М.: Педагогика, 1979. – 510 с. 5. *Романовский А.Г.* Философия достижения успеха: Учеб. пособ. / А.Г. Романовский, В.Е. Михайличенко. – Харьков: Изд-во НТУ “ХПИ”, 2003. – 695 с. 6. *Романовський О.Г.* Педагогіка успіху / Романовський О.Г., Михайличенко В.Є., Грень Л.М. – Харків: Изд-во НТУ “ХПИ”, 2011. – 376 с. 7. *Селевко Г. К.* Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления УВП / Г. К. Селевко – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 288 с. 8. *Сухомлинський В.О.* Людина – найвища цінність. Вибрані твори: у 5 т. – Т.2. // В.О. Сухомлинський. — К.: Рад. школа, 1976.– 634 с. 9. *Ухтомский А.А.* Избранные труды / А.А. Ухтомский. – Л.: Наука, 1978. – 358 с. 10. *Ушинский К.Д.* Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии: В 2 т./ К.Д.Ушинский. – М., 1950.

Bibliography (transliterated): 1. Anan'ev B. G. Chelovek kak predmet poznaniya / B.G. Anan'ev. – SPb.: Piter, 2001. – 288 s. 2. Belkin A.S. Situacija uspeha: kniga dlja uchitelja / A.S. Belkin. – Ekaterinburg: UGLU, 1997. – 186 s. 3. Bodalev A.A. Vershina v razvitii vzroslogo cheloveka: harakteristika i uslovija dostizhenija / A.A. Bodalev. – M., 1998. – 263 s. 4. Blonskij P.P. Izbrannye pedagogicheskie sochinenija: v 2-h t. / P.P. Blonskij. – M.: Pedagogika, 1979. – 510 s. 5. Romanovskij A.G. Filosofija dostizhenija uspeha: Ucheb. posob. / A.G. Romanovskij, V.E. Mihajlichenko. – Har'kov: Izd-vo NTU “HPI”, 2003. – 695 s. 6. Romanovs'kij O.G. Pedagogika uspihu / Romanovs'kij O.G., Mihajlichenko V.E., Gren' L.M. – Harkiv: Izd-vo NTU “HPI”, 2011. – 376 s. 7. Selevko G. K. Pedagogicheskie tehnologii na

osnove aktivizacii, intensifikacii i jeffektivnogo upravljenja UVP / G. K. Selevko – M.: NII shkol'nyh tehnologij, 2005. – 288 s. 8. Suhomlins'kij V.O. Ljudina – najviwa cinnist'. Vibrani tvori: u 5 t. – T.2. // V.O. Suhomlins'kij. — K.: Rad. shkola, 1976.– 634 s. 9. Uhtomskij A.A. Izbrannye trudy / A.A. Uhtomskij. – L.: Nauka, 1978. – 358 s. 10. Ushinskij K.D. Chelovek kak predmet vospitaniya: Opyt pedagogicheskoy antropologii: V 2 t./ K.D.Ushinskij. – M., 1950.

А.Г. Романовский

ПЕДАГОГИКА УСПЕХА: ЕЕ СУЩНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИЗУЧЕНИЯ

В статье рассмотрена сущность педагогики успеха как интегрального личностно ориентированного подхода к формированию успешности личности студента. Изложены основные направления изучения формирования успешности и роль внутреннего мира человека в этом процессе.

O. Romanovsky

PEDAGOGICS OF SUCCESS: ITS ESSENCE AND BASIC DIRECTIONS OF STUDY

The essence is considered of pedagogics of success as the integral personality oriented approach formation of success of student's personality in the article. Basic directions of study of formation of success and role of the internal world of man are expounded in this process.

Стаття надійшла до редакційної колегії 11.05.2011